

**LES IDEES PEDAGÒGIQUES DE RAMON LLULL
I DE FRANCESC EIXIMENIS:
ESTUDI COMPARATIU**

INTRODUCCIÓ

Jordi Rubió i Balaguer deplorava l'escassa influència de Ramon Llull sobre els escriptors catalans medievals posteriors. En el cas de Francesc Eiximenis, el Dr. Rubió va concloure amb tota justesa que el menoret no cità mai l'obra lul·liana degut, en gran part, a la campanya detestable i infame empremta per Nicolau Eimeric¹ contra el genial creador de la prosa catalana. La subordinació del gironí al pontífex romà, que durà fins que Pero de Luna atorgà diversos honors al vell franciscà atraient-lo cap a Avinyó², hauria pogut ésser la causa principal perquè Eiximenis mirés l'obra de Llull amb una actitud de cauta reserva.

Llegint l'obra del franciscà gironí, és difícil d'esbrinar si Eiximenis coneixia l'obra de Llull, precisament per la carència de referències directes. De fet,

1. Observacions introductòries a les *Obres essencials* de Ramon Llull (Barcelona: Selecta, 1957), I, 86.

2. Eiximenis romangué lleial al pontífex romà i és possible que fos autor del tractat *De triplici statu mundi*, on es defensa el pontificat romà (vegeu els comentaris d'Albert HAUF, *El De triplici statu mundi de Fr. Francesc Eiximenis, O. F. M. Miscel·lània Aramon i Serra* [Barcelona, Curial, 1980], pp. 266-67). Potser degut a la falta d'honors i d'atenció que rebé de Roma (vegeu el meu estudi que es publicà en *Perspectives pedagògiques*), el franciscà va unir-se amb Pero de Luna després que aquest li conferí diversos honors, com el bisbat d'Elna i el títol de Patriarca de Jerusalem.

existeixen semblances notables sobre l'opinió favorable o desfavorable vers els costums dels moros en els llibres de *Lo Crestià* i en el *Libre de meravelles*³. I si ens fixem en l'actitud pacifista i la idea d'una Societat de les Nacions, que tenen els dos, veurem que són molt semblants⁴.

L'objecte d'aquest estudi és el de contrastar les idees pedagògiques que es troben en l'obra catalana de Lull (principalment *Doctrina pueril*, *Blanquerna*, *Libre de l'orde de cavalleria* i *Libre de intenció*)⁵ i d'Eiximenis (*Lo Crestià* i el *Libre de les dones*). Les semblances són moltes i sorprenents, mentre que les diferències es poden atribuir al canvi dels temps i a l'entorn social i econòmic en el qual visqueren. Les vides i les obres de Lull i d'Eiximenis exemplifiquen el respecte profund a l'erudició i a la saviesa⁶. Així i tot, per als nostres dos escriptors, la saviesa era més que la compilació de fets o la preparació per a una professió: la primera i principal finalitat dels estudis era la instrucció moral i religiosa. Miguel Cruz Hernández sintetitza la intenció pedagògica del mallorquí amb aquestes paraules:

La pedagogía luliana no es un arte de educar según la condición actual humana, sino por su condición final. Es también, por tanto, ciencia basada en el saber de primera intención, del orden necesario divino. De aquí que se construya de arriba a abajo; desde Dios al hombre; de lo genérico a lo específico. La estructura de acuerdo con los principios y métodos dialécticos del *Arte* luliano; y es un entrenamiento para la realización imitativa de las altas virtudes divinas⁷.

La pedagogia luliana aspira a la formació moral i intel·lectual de l'individu i inclou tres camps d'importància: instrucció religiosa, instrucció moral

3. N'hi ha un sumari en l'estudi de Joan TUSQUETS, *La pedagogia de Ramon Lull*, (Madrid, CSIC, 1969), p. 289, i en el nostre estudi, "The Jew and the Moor in the Catalan Works of Francese Eiximenis", presentat al II Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica, a l'abril de 1980, i en procés de publicació. Sobre Lull, vegeu el *Libre de meravelles*, part VIII, "L'home", cap. 7.

4. Vegeu els següents estudis: Ferran VALLS i TABERNER, *La Societat de les Nacions i les idees de comunitat internacional en els antics autors catalans*. "Paraula cristiana" 1 (1925) 13-29; Andrés de PALMA, *Ramon Lull y la Sociedad de Naciones*. "Estudios franciscanos" 49 (1948) 229-60; Fermín de URMENETA, *El pacifismo luliano*. "Estudios lulianos" 2 (1958) 197-208; Rafael GIBERT, *Raimundo Lull y la paz universal*. "Estudios lulianos" 10 (1966) 153-70.

5. Estudem tangencialment el *Libre de meravelles*, que alguns consideren una obra pedagògica: María Angeles GALINO, *La condición de los que aprenden. Un aspecto de la pedagogia luliana*. "Revista española de pedagogia" 19 (1961) 17.

6. Per a una lectura interpretativa d'Eiximenis, vegeu: Angel LOPEZ-AMO, *El pensamiento político de Eiximenis*. "Anuario del derecho político español" 17 (1946) 36. El frare català indicà la seva afecció pels llibres amb aquestes paraules: "Legim del Platone Magno, qui, com fos en lo punct de la mort, se feu venir tots sos llibres dauant e besals tots ela abraça, e mana que tostemps fossen tenguts en gran reuerencia. E dix axi als dits seus llibres: Los meus pares, e regidors e lum de la mia vida, daquí auant no puch star mes ab vosaltres, car vaig men al meu Deu quim appella sens diacio. Yo us fas aquelles gracies que se, ne pux, de la gran honor, e corona e gloria" (*Tractat del Regiment dels Prínceps e de Comunitats*, ed. d'Antoni Bulbena i Tosell [Barcelona, La Acadèmia, 1904], pp. 30-31).

7. *El pensamiento de Ramon Lull*, (Madrid, Castalia, 1977), p. 223.

o ètica, així com també instrucció pràctica⁸. La culminació de la seva pedagogia és la pràctica de les virtuts teològals.

La fama i popularitat de Francesc Eiximenis s'atribuï justament per l'atractiu didàctic i popular⁹ de la seva obra on l'autor intentà educar la burgesia, en aquell temps cada vegada més nombrosa, i el poble català en general, en una llengua que comprenien tots. Concebia el seu paper com el de portador de la doctrina de l'Església i llurs coneixements aconseguits durant els anys de formació intel·lectual al poble i especialment a les persones que habitaven les ciutats del regne d'Aragó. El seu *opus* és didàctic i moral.

PUNTS DE CONTACTE

Els principis pedagògics de Ramon Llull, encara que fossin destinats a una persona concreta (la *Doctrina pueril*, al seu fill Domènec, i el *Libre de l'orde de cavalleria*, a l'escuder errant que desitjava fer-se cavaller), es dirigeixen a tots els homes. Aquesta opinió es pot aplicar sobretot a la segona part de la *Doctrina pueril*¹⁰. Potser la diferència principal, pel que fa al contingut didàctic dels dos escriptors que comparem, sigui que Eiximenis tenia un coneixement més profund del seu lector. S'ha dit en un estudi recent que el gironí recíaxí a cultivar el gènere didàctic i popular, mentre que el mallorquí fracassà en aquesta tasca degut a l'ús de subtils arguments escolàstics en la seva obra. Per a justificar aquesta opinió sobre la falta de popularitat de Llull entre les generacions d'escriptors posteriors, aquest autor va comparar les nombroses edicions de l'obra eiximeniana publicades durant els segles XV i XVI amb la inferior quantitat d'obres lul·lianes que eixiren de la impremta durant aquests mateixos segles¹¹. Tot i que aquesta conclusió conté elements verídics, és la deducció d'una lectura d'obres específiques d'ambdós escriptors i no de la seva obra catalana en general, i per això, no la considerem totalment encertada. El mallorquí escriví la *Doctrina pueril*¹² i el *Libre de intenció* pensant en el jo-

8. Juan Mateu ALBA manifestà aquest pensament amb mots semblants en el seu article *Optimismo pedagógico y alegría en Lulio*. "Revista española de pedagogía" 17 (1959) 78: "Si examinamos sus obras de contenido más pedagógico, como *Blanquerna* y *Doctrina pueril*, por ejemplo, podemos conjeturar con toda probabilidad que le exige tres clases de condiciones: intelectuales, morales y didácticas".

9. Pel que fa a la popularitat d'Eiximenis, vegeu els estudis de Juan MESEGUER FERNANDEZ, *Franciscanismo de Isabel la Católica*. "AIA" 19 (1959) 153-95; i també del mateix autor: *El traductor del Carro de las donas, de Francisco Eximénez, familiar y biógrafo de Adriano VI*. "Hispania" (Madrid), 19 (1959), 230-50; David J. VIERA, *The Presence of Francesc Eiximenis in Fifteenth and Sixteenth-Century Castilian Literature*. "Hispanófila" 57 (1976) 1-5, i *La obra de Francesc Eiximenis, O. F. M. (1340?-1409?) en los siglos XV al XVII*. "AIA" 39 (1979) 23-32.

10. Armand LLINARES, *Ramon Llull*, (Barcelona, Edicions 62, 1968), pp. 226-28.

11. Jorge J. E. GRACIA, *Introducció al text de Francesc Eiximenis, Com usar bé de beure e menjar*, (Barcelona, Curial, 1977), p. 9.

12. A vegades diversos passatges de la *Doctrina pueril* ultrapassen la comprensió del nen de vuit a dotze anys, per a qui el mallorquí redactà el seu tractat: Ramon Llull, *Doctrina pueril*, ed. Gret Schib (Barcelona, Barcino, 1972), pp. 15, 99, 149.

ve Domènec; es pot dir també que compongué el *Libre de l'orde de cavalleria*, de gran impacte en les literatures hispàniques, anglesa i francesa¹³, pensant en el jove que volia ésser cavaller. L'obra lul·liana és ensem popular i científica, i intenta resoldre els problemes interns i externs que afrontaven la cristiandat del seu temps¹⁴. S'ha d'admetre, a més a més, que el mètode escolàstic i la profunditat de l'*opus* eiximenià, com el *Primer del Crestià*, pot ser a vegades una lectura tediosa per al laic¹⁵.

Llull i Eiximenis van escriure sobre la cura i l'educació del nen amb una diferència bàsica i important: la preocupació del mallorquí és l'educació del nen (*Doctrina pueril i Blanquerna*), mentre que la del gironí és la de la nena, principalment en la seva obra quasi pedagògica, el *Llibre de les dones*. Les opinions de l'un i l'altre sobre l'educació dels nens des de la infància fins els vuit o deu anys s'assemblen molt, degut tant als costums de l'època com també al coneixement que Llull i potser Eiximenis tenien de l'obra de Vincent de Beauvais, *De eruditione filiorum nobilium*¹⁶. Els dos escriptors de la llengua catalana estan d'acord en el fet que els pares han de criar els propis fills i que els han d'ensenyar l'amor i el temor de Déu¹⁷ i, a més a més, els pares que dei-

13. Marcelino MENENDEZ Y PELAYO *Orígenes de la novela* (Buenos Aires, Espasa-Calpe, 1946), I, 133; Carlos CLAVERIA, *Sobre la traducción inglesa del Libro del Orde de Cavalleria de Ramón Llull*. "AST" 15 (1942) 66-74; W. H. SCHOFIELD, *Chivalry in English Literature*. "Harvard Studies in Comparative Literature" 2 (1912) 97-123, 216-40; Jocelyn N. HILLGARTH, *Ramon Llull and Lullism in Fourteenth-Century France*, (Oxford University Press, 1971). Vegeu, també, el text de Ramon Llull, *Obres essencials*, I, 524.

14. TUSQUETS, p. 237. J. H. PROBST (*L'Education selon la Nature au XIIIe siècle*. "Revue pédagogique" 75 [1919] 19) fa el següent comentari: "Songeons désormais au vieux Raymond Lulle quand nous vaterons les bienfaits de l'Education selon la Nature. Oublions l'homme du Grand Art pour nous souvenir du sage auteur du *Blanquerna* et du *Félix*".

15. Nolasc del Molar va mostrar que el laic del temps d'Eiximenis tindria dificultat de comprendre seccions específiques del *Primer del Crestià: Francisco Eiximenis y los Espirituales. Miscelánea Melchor de Pobladora* (Roma, 1964), I, 251-52.

16. Joan Tusquets va asserir en el seu estudi ja citat la influència d'aquest tractat sobre l'obra pedagògica de Llull: o. c., pp. 83 i seg. L'impacte de l'*opus* de Vincent de Beauvais sobre Eiximenis ja ha estat establert: Martí de RIQUER, *Comentarios críticos sobre clásicos* (Barcelona, La Revista, 1935), p. 91; Roger ALIER, *Gran enciclopèdia catalana* (Barcelona, 1969-1979), XV, 543.

17. *Doctrina pueril*, p. 40, de l'ed. cit. de Schib: "Covinent cosa és que hom a son fill mostre a cogitar en la glòria de paradís e en les penes infernals, e en los altres capitols qui's contenen en est libre; cor per aytalls cogitacions s'acostuma lo infant en amar e tembre Déu e consent a bons nodriments". *Dones*, I, 29: "E dien que si lo para e la mare nodrexen los infants a tembre e amar Déu, que si moren ans de lurs pares e mares, que ells preguen ab gran fervor tostemps a nostre senyor Déu per ells, e en vida e en mort los fan gran honor e ajuda". Vegeu, també, *Blanquerna* (Barcelona: Barcino, 1935), I, 33. Eiximenis, citant sant Bernat, creu que la mare ha de nodrir el fill amb la pròpia llet (*Dones*, I, 28), mentre Llull ens presenta una altra opinió (*Llibre de Evast e Blanquerna*, ed. Salvador Galmés, I, 30): "Blanquerna hagué dida sana en sa persona, per tal que de sana let fos criat; car per mala llet són los infants malalts y despoderats en sa persona". És curiós que l'autor anònim de la traducció del *Llibre de les dones*, intitulat *Carro de las donas* (Valladolid, 1542), fol. xv (rb), estigués d'acord amb Llull. Creiem que aquest canvi o interpolació pot atribuir-se a la lectura del tractat *De institutione foeminae christianae*, de Joan Lluis Vives: vegeu David J. VIERA, *Más sobre Vives y el Carro de las donas*. "Revista valenciana de filología" 7 (1975) 292, 295.

xin de complir aquesta obligació seran castigats espiritualment i física, d'acord amb les fonts, monacals i d'altres, emprades per Eiximenis (*Dones*, I, 29-31)¹⁸. Ambdós autors recomanen una educació austera durant els primers anys per a fer arrelar les virtuts morals. S'han d'evitar les viandes massa delicades i riques i, sobretot, el vi fort o "amerat"¹⁹. Deporen la vida delicada i els refinaments en els nens²⁰; ultra la glotoneria, avorreixen la peresa, sobretot en la joventut²¹.

L'educació de la dida i del tutor durant els anys formatius és de molta importància; de fet, els dos autors estan d'acord que les virtuts i vicis de la dida o del mestre prendrien part en el comportament i personalitat del nen o de la nena²². És obvi que l'educació religiosa i la formació moral són els ob-

18. L'*exemplum* que cita Eiximenis (*Dones*, I, 30) del mal fill que mossegà el nas del seu pare per no haver-lo corregit en la seva infància, ve del Ps.-Boeci, *Liber de disciplina scholarium*, cap. II, PL 64, col. 1227. Aquest passatge fou esmentat molt sovint a l'Edat Mitjana. El fill dolent, segons Eiximenis, es condemna pels pecats de luxúria i de glotoneria, mentre que en altres variants del mateix conte (per exemple, en la col·lecció de H. L. D. WARD, *Catalogue of Romances in the Department of Manuscripts in the British Museum*, [London, 1893], III, 25), aquest fill és un lladre i mossega els llavis del seu pare. En un sermó francès el fill és un usurer: Basthélémy HAUREAU, *Notices et extraits de quelques manuscrits latins de la Bibliothèque Nationale*, (Paris, C. Klincksieck, 1891), p. 129. Jacques de Vitry reproduïx el mateix conte en el seu *Speculum laicorum*. Es troba també dins el *Libro de los Enxemplos*, el *Libro de dono timores* i en els sermons del mestre anglès Ralph d'Acton. Vegeu: *The Exempla or Illustrative Stories from the "Sermons vulgares" of Jacques de Vitry*, ed. T. F. CRANE (New York, Burt Franklin, 1971), p. 259, no. 287.

19. *Doctrina pueril*, ed. c., p. 219: "Vi massa forts destroex la calor natural e l'enteniment, e abreuya los dies; e vi massa amerat és ocasió que hom sia embriach, si beu vi fort. E salses forts cremen los humors e destroexen lo cervel e la calor natural. On, totes aquestes coses e moltes d'altres són noïbles als infants". Vegeu, també, *Blanquerna*, ed. Galmés, I, 30-32. *Dones*, I, 33: "Especialment deven ésser nodrides en beure poch, e aquell poch sia lo vi bé amerat, car aquesta és una de les grans leuges e mals senyals en infanta o en donzella que li sàpia bo lo beure e que, a vegades, sia bé, o encara un poch, embriaga". Sobre l'aliment de l'infant, Llull és rigorós: permet només la llet, i durant el dinar un tros de pa quan el nen ha arribat a vuit anys (*Blanquerna*, I, 30, 32 i *Doctrina pueril*, p. 218). Eiximenis censura els banquetts i festes per al noi i la noia (*Dones*, I, 33).

20. *Blanquerna*, I, 31: "Est infant Blanquerna fon criat molt diligentment; e Aloma, sa mare, lo vestia en tal manera, que en lo yvern hagués algun sentiment del fret y, en lo estiu, de la calor, per tal que los elements dels quals lo cos humà és compost, se convinguessen en lo temps en lo qual han llurs operacions, per dar al cos temprada calitat, de manera que los males umors no.s habituassen de acarrerar-se amunt". Compareu aquest passatge de Llull amb el següent de *Dones*, I, 33: "E conseylla Senecha que cascú, aytant com puxa aveu son infant a viure grosserament e no a delicadures per res. Axí mateix deven avear lo pare e la mare lur fiylla ja graneta que no dorma massa ne sia amiga del lit".

21. Els efectes malsans de menjar massa, sobretot, en el cas de l'estudiant, es troben en el *Terç del Crestià*, ed. Martí de Barcelona (Barcelona, Barcino, 1929-1932), III, 176-77. La peresa del jove (*Doctrina pueril*, p. 220; *Dones*, I, 33-34) i de la dona (*Blanquerna*) és també avorrida; consultiu: Emilio HERNANDEZ RODRIGUEZ, *Valoración de la didáctica luliana*. "Revista española de pedagogía" 4 (1946) 252.

22. *Blanquerna*, I, 30: "Y era la dida honesta y de bona vida; perquè cosa és que.s deu molt evitar, en lo alletar dels infants, si la dida és mal sana, y que estigua en peccat, o que haja en si mals vicis, y que sia de mala complexió, ni que tingua corrompuda la calitat ni lo alende". *Dones*, I, 35: "[...] atena quina nodrica li ten, car los mals vicis d'aquella noen molt a la filla e les bones costumes li fan molt de bé". El gironí també va insistir en el *Dotzè* que la peresa, l'avarícia (cap. 187) i la luxúria (caps. 187 i 190) són impediments per a l'adquisició del saber.

jectius principals: el tutor de Blanquerna porta el nen a l'església per a ensenyar-li a resar, mentre que Eiximenis diu que, quan la nena comença a raonar, se li ha d'ensenyar el Paternòster, l'Avemaria i el Credo²³.

Existeixen també paral·lels evidents en l'estructura externa de la *Doctrina pueril* i *Dones*. El gironí inclou, en el quart i cinquè tractats de *Dones*, diversos capítols sobre temes de la teologia moral: les set virtuts, els deu manaments, els set pecats capitals, els pecats mortal i venial, i els cinc sentits. Aquesta matèria coincideix amb els capítols del doctrinal lul·lià esmentat sobre el nen: els deu manaments, les set virtuts, els set pecats capitals i els cinc sentits. Eiximenis, malgrat això, omet diverses categories que Llull inclouïa, com els dotze articles de la fe, els set sagraments, els set goigs de santa Maria i un debat sobre les tres religions més importants (cristianisme, judaisme i islam), potser perquè pertanyen a la doctrina de la fe i no a la teologia moral; endemés, el gironí havia elaborat aquestes categories en els primers volums de *Lo Crestià*, o les havia discutit, sense cap ordre preestablert, en altres obres ja escrites, com el *Llibre dels àngels*²⁴ i la *Vida de Jesucrist*.

Les coincidències que existeixen en les obres dels dos escriptors es deuen principalment a influències comunes. Els germans Joaquim i Tomàs Carreras i Artau, per exemple, van mostrar l'impacte de l'escola de sant Agustí i sant Bonaventura sobre el pensament de Llull²⁵ i d'Eiximenis²⁶. En l'obra ja clàssica sobre la pedagogia del mallorquí, Joan Tusquets va remarcar la importància de la influència de Bonaventura sobre l'aspecte pedagògic del pensament lul·lià, i especialment sobre el pla general de *Blanquerna*²⁷.

El tractat ja esmentat de Vincent de Beauvais sobre l'educació dels fills reials podria ser l'anella bàsica que uneix el pensament dels dos prosistes catalans. Tusquets insistí que Llull va manllevar material de l'obra del francès, però en fer-ho va sintetitzar les idees d'aquest amb les seves pròpies, de tal forma

23. *Blanquerna*, I, 32-33, i *Dones*, I, 31, 35. Aquest sistema existia àdhuc a Anglaterra en aquell temps. Eileen Power, en l'obra *Medieval Women* (Cambridge University Press, 1975), pp. 84-85, comenta que a les antigues escoles parroquials angleses els nens aprenien el Paternòster, l'Avemaria i el Credo, junt amb d'altres matèries, però —segons aquesta historiadora— és impossible saber-ne el contingut, d'aquestes altres matèries.

24. Llull parla dels àngels en la *Doctrina pueril*, pp. 235-37. Per altra part, en el projecte concebut pel gironí per a cada volum de *Lo Crestià*, esbossat en el *Primer*, s'especifica el contingut de cada llibre. L'objecte del *Primer* era d'exposar la matèria dogmàtica, amb una discussió sobre les tres religions predominants al seu temps, així com també sobre la Trinitat, les dignitats de l'Església, etc. En la *Vida de Jesucrist* el franciscà català narra la concepció, la nativitat i la passió de Jesucrist, temes que el mallorquí inloguè en la secció que versa sobre els articles de la fe.

25. *Historia de la filosofía española* (Madrid, Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales, 1939), I, 233 i seg.

26. Carreras i Artau, o. c., II, 268, 474-80. Vegeu, també, el seu estudi *Fray Francisco Eiximenis: su significació religiosa, filosòfica, moral, política y social*. "Anales del Instituto de Estudios Gerundenses" I (1946) 270-93.

27. Tusquets, o. c., p. 183. Étienne Gilson insisteix que cal interpretar la *Combinatoria* del mallorquí pensant en Bonaventura i en els deixebles d'Agustí del segle XIII; vegeu *La Philosophie de Saint Bonaventure* (Paris, J. Vrin, 1953), p. 116.

que és difícil extreure passatges exactes de l'obra pedagògica lul·liana per a comparar-los amb els de Beauvais²⁸. Quant a Eiximenis,ensem que també manllenvà idees del pedagog de la cort de sant Lluís, el qual gaudia de molta fama durant el regnat de Pere el Cerimoniós²⁹ i podria ser el motiu pel qual aquest rei encarregà que el gironí comencés a escriure la seva enciclopèdia, *Lo Crestià*. Podem espigolar moltes idees de Vincent de Beauvais que brollen del *Llibre de les dones* i del *Dotzè del Crestià*, com la referint a la conducta dels nens que cal afaïonar durant els primers anys, tot ensenyant-los amb bones obres i instruint-los amb mots breus, simples, clars i directes. I desenvolupant encara més el tema de la lectura, els dos autors diuen que no n'hi ha prou amb llegir bons llibres, que també cal comprendre i reflexionar sobre les paraules que llegim; d'altra manera, la lectura representa una pèrdua de temps³⁰. La formació del jove ha d'incloure les virtuts següents: humilitat, caritat i maduresa; també s'ha d'evitar la ganduleria, el vi (que enfosqueix la ment), les innovacions en el vestit i d'altres pecats mortals³¹.

Probablement les opinions sobre l'educació de la dona, dels últims capítols del tractat *De eruditione filiorum nobilium*, van ser incorporades per Eiximenis en els tractats inicials del *Llibre de les dones* sobre la cura i formació

28. Tusquets, o. c., p. 82; quant a la influència de Beauvais sobre el *Llibre de meravelles*, vegeu la p. 175 de Tusquets.

29. Vegeu les observacions fetes a la nota núm. 16, i també Jordi Rubió i Balaguer, en el seu estudi *Consideraciones generales acerca de historiografía catalana medio-eval en particular de la "Crónica de Desclot"*, (Barcelona, Heinrich, 1911), pp. 12-13, on indica que Pere el Cerimoniós va encarregar la traducció de l'enciclopèdia *Speculum majus*, de Vincent de Beauvais, a Jaume Domènech i a Antoni de Ginebreda. De fet, en els seus darrers dies desitjava que li llegissin un capítol diari del *Speculum* traduït. Deixant clar que aquest monarca mantenia i animava la redacció de l'enciclopèdia eiximeniana, *Lo Crestià*, el monarca català també podia haver pensat en un projecte semblant al de Beauvais en encarregar al gironí la redacció de *Lo Crestià*. Del *Speculum historiale* n'hi ha diverses traduccions del segle XIV al català, a l'holandès i al francès (1328): vegeu *The Catholic Encyclopedia* (New York, McGraw-Hill), XIV, 679.

30. *De eruditione filiorum nobilium*, ed. Arpad Steiner (Cambridge, Massachusetts, Mediaeval Academy of America, 1938), p. 36: "Legere et non intelligere est negligere. Parumque uel nichil prodest audire uel legere, et eciam retinere, nisi assit et intelligere. Multi tamen ipsa doctrina uerba memoriter retinent, sed intelligencia uerborum carent, nec saltem intelligere student". D'Eiximenis llegim, en el seu *Tractat del Regiment dels Prínceps e de Comunitats* (ed. cit. de Bulbena, p. 24), les següents paraules: "Legir per raho de estudiar e no entendre, no és sino perdre temps: perque qui estudiar vol ligit, deu hauer informador prop de si, la qual cosa no pot hom haver tan bé en la solitud com en la comunitat". Sobre la importància de la brevetat en l'obra de Lluïl, vegeu Llinarès, o. c., p. 231.

31. Pel que fa a la humilitat i a la instrucció en l'obra de Beauvais, vegeu Giuseppe BIENTINESI, *Vincenzo di Beauvais et Pietro Dubois considerati come pedagogisti*. "Atti della Reale Accademia delle Scienze di Torino" 51 (1915-1916) 1426. Aquestes opinions es troben també en l'obra del mallorquí, Lluïl preconitzava sobretot la necessitat de la castedat en *Blanquerna*, en la *Doctrina pueril* (ed. cit., pp. 71-72) i en el *Llibre de meravelles*, segons Tusquets, o. c., p. 393. El gironí en el *Terç* requeria de l'erudit humilitat (cf. abans, nota núm. 21, I, 162, II, 57, de l'ed. esmentada).

de la dona, temes, per altra part, omesos per Llull³². Com Vincent de Beauvais, el gironí creia que la noia ha de rebre una instrucció encaminada a la lectura i a viure d'una manera moral. L'oració, la costura i la tasca de teixir són necessàries per a combatre la peresa. Ambdós clergues preconitzen la castedat, la humilitat, la modèstia, el silenci i la seriositat.

Els nombrosos canvis en l'estructura social que s'esdevingueren a la Mediterrània ibèrica durant els anys que van des del naixement de Llull (c. 1232) fins a la mort d'Eiximenis (1409), així com l'origen i el seu entorn social, il·lustren i expliquen, en part, les diferències d'opinió i d'actitud en les seves obres. Llull, de família noble, si bé afeccionat a una idea utòpica sobre la realitat social del seu temps, sovint sembla inclinar-se cap al passat. Per aquesta raó, per exemple, no ens sorprèn que pensí que només el noble pot esdevenir un cavaller. El gironí, per altra part, mostra una actitud diferent de cara a la burgesia i a la noblesa, segons podem descobrir en el recull de textos escollits per Jill R. Webster, que utilitzem com a mostra. Aquesta casta nobiliària, anomenada pel menoret català "mà major", està sotmesa a dures crítiques en diversos capítols del *Dotzè*³³. S'estimava més la classe mercantil o "mà mitjana", que fornava la comunitat o la ciutat d'energia i de vida: "[...] ells tots temps han més que altres e més de bé fan que tots los altres" (*Regiment de la cosa pública*, cap. 33)³⁴. En canvi, l'opinió que Llull tenia de la classe mercantil era negativa, sobretot en el *Libre de contemplació*³⁵. Això no obstant, no hi trobem evidència suficient per suggerir que el mallorquí preferiria un retorn a l'estructura social tradicional del segle XII; de fet, pel que fa a l'ordre jeràrquic

32. Aquest silenci sobre l'educació de la dona en general i de la seva filla Magdalena en particular s'ha interpretat de diverses maneres. Joan Tusquets escriu que "en aquella època se concedia menor importància a la educació femenina, segun se echa de ver en el tratado de Vicente de Beauvais, y que la responsabilidad de la buena crianza de Magdalena incumbia más bien a la madre que a Llull" (o. c., p. 154). Amb tot i això, va expressar el motiu de la seva falta d'interès en l'educació femenina en el *Libre de l'orde de cavalleria (Obres essencials, I, 529)*, on escriu: "Home, en quant ha més de seny e d'enteniment, e és de pus forts natura que fembra, por ésser millor que fembra; car si no era tan poderós a ésser bo com la fembra, seguir-s'hia que bondat i força de natura fos contrari a bonea de coratge e de bones obres. On, enaixi con home per sa natura és pus apareiat a haver noble coratge e a ésser bo que la fembra, enaixi és pus aparellat a ésser àvol que la fembra; car si no era, no sería digne que hagués major nobilitat de coratge e major mèrit de ésser bo que fembra".

33. Vegeu el cap. 470 del *Dotzè del Crestià*, i també l'estudi de Jill R. WEBSTER, *Algunos aspectos de la vida disfrutada por las clases altas del siglo XIV mencionados por Francesc Eiximenis, O. F. M. (1340?-1409?)*. "Estudios franciscanos" 68 (1967) 351-54. Webster conclou la seva anàlisi sobre Eiximenis, quan parla dels nobles, amb aquestes paraules: "Hay una cosa que habrá quedado bien clara al que nos lee desde el inicio: la poca simpatía de Eiximenis hacia la nobleza y la poca paciencia con sus ocupaciones, muchas de las cuales considera como una pérdida de tiempo. [...] Las mútuas obligaciones del señor y del vasallo se establecian en orden al bienestar de la Comunidad, pero ya anteriormente se ha hecho notar cómo muchos nobles del siglo catorce no observaban tales pactos sino que desperdiciaban el tiempo en fútiles ocupaciones".

34. Text d'Eiximenis, segons el recull de Jill WEBSTER, *La societat catalana al segle XIV*, (Barcelona, Edicions 62), p. 49; vegeu també el cap. 33 del *Regiment de la cosa pública*, ed. Daniel de Molins de Rei (Barcelona, Barcino, 1927), pp. 167-69.

35. *Obres essencials*, o. c., II, 351-52.

social, les seves preferències contenien una considerable semblança temàtica amb l'ordre teocèntric de la societat, tal com preconitzaria després l'autor gironí³⁶.

Quant al lloc ideal per als estudis, els canvis esmentats més amunt en l'estructura social fan que les preferències siguin diferents: Llull, a *Blanquerna*, elegí la tranquil·litat del monestir³⁷, mentre que Eiximenis insistia que s'instal·lessin bons i adequats llocs d'estudis a les ciutats³⁸. Les condicions per a estudiar i l'actitud del gironí cap als estudis s'assemblen molt a les que Llull recomana al seu Fèlix:

Interrogat lo gran filosof Plató quines coses ajudauen al hom a ésser tost savi: rrespos que les següents. La primera si era cercar loch reposat e esquivar totes altres faenes. La segona, humilment scoltar tot hom qui ensenyar-li puxa. La terça ésser en terra stranya. La quarta, sostenir pobrea e no hauer de res excess. La quinta era hauer ne gran cura: car fa l'om mestre³⁹.

De fet, Llull i Eiximenis, degut a la influència franciscana, prescriuen qualitats i situacions semblants que han d'environar l'estudiant ideal. En aquest cas, la formació cultural i religiosa, més que el seu origen social, condiciona les opinions d'ambdós escriptors.

Efectivament, existeix una temàtica igual que respon evidentment a llocs comuns dins la literatura hispànica medieval: el desplaer per la moralitat del seu temps⁴⁰ i per l'advocacia⁴¹. Pel que fa a la primera d'aquestes tendències,

36. Compareu les jerarquies socials en els estudis següents: Cruz Hernández, o. c., pp. 223-24, i Victor SEBASTIAN IRANZO, *La teocracia pontificia en Francisco de Eiximenis*. "Anales del Seminario de Valencia" 7 (1967) 9-182.

37. *Blanquerna*, I, 288-89; *Obras originales*, ed. Salvador Galmés (Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Catalans i Diputació Provincial de Balears, 1935), XVIII, 63-64. Llull insistí també en la distribució prudent del temps i en els materials adequats per a l'estudiant: Juan MATEU ALBA, *Optimismo pedagógico en Lullio*, "Revista española de pedagogía" 17 (1959) 80. El sistema educatiu propugnat per Beauvais és de caràcter purament monàstic: vegeu BIENTINESI, o. c., 51 (1916-1917), 204, 1424; també Joseph M. McCARTHY, *Humanistic Emphasis in the Educational Thought of Vincent of Beauvais*, (Leiden-Köln, E. J. Brill, 1976), p. 69. Bientinesi (p. 1415) mostra que Beauvais recomanà la instrucció només per als nobles.

38. Vegeu el *Regiment dels Prínceps e de Comunitats*, caps. 11 a 21; en la p. 25 (ed. cit. de Bulbena) podem llegir: "Car no es dupte que molt mils pot hom saber en vna bona ciutat los articles de la fe e ço ques pertany a salut, que no fa en altre loch menor, e ja menys en solitut. Per experiència veen que los pagesos e montanyesos son axi bestials que no se saben senyar, ne orar, ne confessar, ne saben quasi res de la fe ne dels statuts ecclesiastichs: empero no es axi en les comunitats".

39. Francesc Eiximenis, *Dotzen del Crestià* (València, Lambert Palmart, 1484), cap. 188.

40. Pel que fa a aquest tema, consulteu *Blanquerna*, II, 209-10; III, 179-80. El mallorquí lamentà també el fet que hi havia pocs cristians fidels en el món: Tusquets, o. c., pp. 219-20. Sobre el gironí, vegeu Joaquim MIRET I SANS, *Sempre han tingut béch les oques. Apuntacions per la història de les costumes privades*, (Barcelona, Stampa d'En F. Badia, 1905-1906), pp. 25-28.

41. L'actitud negativa i la desconfiança que Llull tenia pels jutges i advocats prové del *Libre de contemplació* (*Obras essencials*, I, 344-47) i de *Blanquerna* (II, 230-31). En aquesta obra proposà diversos canvis per a resoldre els mals i les injustícies: "L'apostoli, e los cardenals, ordena que en cada bisbat agués jutges e advocats qui deguesen jutjar e raonar les gentes pobres de lurs

els dos lamentaren la falta d'interès dels clergues en els estudis bíblics i teològics; preferien estudiar el dret canònic, perquè aquesta formació els atorgava més possibilitats econòmiques i polítiques. Tots dos s'expressaren durament contra el predomini de juristes en el govern de l'Església, i aquesta actitud negativa potser provenia de la lectura de Roger Bacon⁴² així com de l'agreuja- ment de la realitat social de l'època⁴³. El franciscà anglès va escometre la pe- danteria acadèmica i el concepte fals de la saviesa⁴⁴, vicis que Eiximenis tam- bé fustiga en el *Primer*⁴⁵ i en el passatge següent del *Terç*:

E veus per açò la cosa pública a terra, car tota sciència se pert en cascuna comunitat, pus que la sciència lig aquell que no sap le- gir ne res no entén. E per tal ponex Déus aquells que aytals pro- mocions procuren, car a la fi axí aquests promoguts són los ma- jors adversaris que han, e ls fa Déus conculcar e menysprear per aquells que ls deurién haver en reverència, e açò merexen finalment e pijor per aquest gran peccat. D'aquesta mateixa rayl és huy en lo món multiplicada cada abusió: que los hòmens ignorants volen ésser maestres en theologia e bisbes, e en los majors graus; e no trobaràs nengú d'aquests que s tingua per insuficient a res. Vet què fa la ignorància de si mateixa⁴⁶.

contrasts, e que aquells fossen provehits dels béns de santa Sgleya, e que no deguessen pendre servíys de null home per lo qual jutjassen ni avocassen" (*Blanquerna*, II, 232-33). Aquesta visió negativa de l'advocacia podem trobar-la, també, en diversos passatges de l'obra eiximeniana, com l'anècdota humorística del pagès de Montpeller (*Regimén de la cosa pública*, ed. cit., pp. 155-56; vegeu, també, el *Dotzè*, caps. 450 i 456). Aquest negativisme esdevingué un lloc comú en les literatures europees de l'Edat Mitjana, com en els sermons dels predicadors anglesos i en obres com la de John LANGLAND, *Piers Plowman's Visions* (G. R. OWST, *Literature and Pulpit in Medieval England: A Neglected Chapter in the History of English Letters and of the English People* [New York, Barnes and Noble, 1961], pp. 339-49). Hi havia, de fet, molts contes i anècdotes hu- morístiques de l'Edat Mitjana que satiritzaven l'advocacia.

42. Tusquets (o. c., pp. 216-17) parla d'aquesta actitud i de la influència de Roger Bacon: vegeu *Blanquerna*, II, 205-206. Sobre Eiximenis, vegeu el *Primer del Crestià*, caps. 331-32, i tam- bé un estudi nostre que sortí en *Perspectivas pedagógicas*. Diverses crítiques fetes per Roger Ba- con sobre la pedagogia i el sistema educatiu poden trobar-se en un fragment de la seva obra editat per F. A. GASQUET, *An Unpublished Fragment of a Work by Roger Bacon*. "English Historical Review" 11 (1897) 507. Vegeu, també, TUSQUETS, o. c., p. 304; Steward EASTON, *Roger Bacon and His Search for Universal Science* (Oxford University Press, 1952), p. 190; G. R. OWST, *Preaching in Medieval England: An Introduction to Sermon Manuscripts of the Period c. 1350-1450* (New York, Russell and Russell, 1965), pp. 32-33. Bacon pensava àdhuc que hi havia un nombre excessiu de llibres que contenien lleis canòniques i que calia unificar llur prolinitat i repetició.

43. Sobre aquesta tendència, consulteu Tusquets, o. c., pp. 97, 216-17; i en l'obra d'Eixime- nis, *Primer del Crestià*, cap. 331. Vegeu, també, Astrik GABRIEL, *The College System in the Fourteenth-Century Universities*, en: *The Forward Movement of the Fourteenth Century* (Colum- bus, Ohio University Press, 1961), p. 82.

44. TUSQUETS, o. c., p. 216; John Henry BRIDGES, *The Life and Works of Roger Bacon*, (London, Williams and Norgate, 1918), pp. 33-34.

45. *Primer del Crestià*, cap. 316.

46. Ed. cit. de Martí de Barcelona, I, 166.

Ultra el que ja hem apuntat abans, volem retreure també la crítica negativa que ambdós fan dels metges, esgrimint les mateixes raons: la cobdícia, la ignorància i l'engany⁴⁷.

Per altra part, tant un com l'altre recomanen l'estudi del trivi i del quadrivi a més de les matèries que s'ensenyaven a les universitats medievals: la teologia, el dret canònic i civil, la filosofia natural i la medicina. No entra dins la finalitat d'aquest estudi el treball de definir allò que aquests dos autors entenen per l'essència i la finalitat de cada matèria del *curriculum*. En efecte, ja s'ha fet en les investigacions d'Eusebi Colomer⁴⁸, de Joan Tusquets i d'Armand Llinarès. El nostre interès no és el d'esbrinar el concepte de cadascuna de les arts liberals d'ambdós autors dins del punt de vista tradicional, sinó la utilitat pedagògica de cada matèria i les discrepàncies de cada sistema pedagògic.

Hom pot dir que Eiximenis és més exacte que el seu predecessor quant a l'educació de les distintes classes socials. La "mà menor" no tenia pas necessitat de cursos acadèmics, mentre que "los mijans e los majors deuen saber gramàtica, per saber parlar ab los stranys dins lur terra, o fora d'aquella"⁴⁹. La "mà major" també ha de saber "leys, furs, concells e costumes de la terra", i saber donar consells i llegir llibres específics. Recomana que aquesta classe privilegiada conegui altres llengües⁵⁰, sobretot les que es parlen a la ciutat o comunitat on viuen, encara que fossin llengües pròpies de minories socials. La gramàtica que aprenen els facilitarà l'aprenentatge del llatí. Pel que fa al mallorquí, també recomanava que els missioners aprenguessin la llengua de llurs terres de missió, però notem el contrast de parers: la importància moral i didàctica del *Dotzè del Crestià* i el zel missioner del *Blanquerna*⁵¹.

Eiximenis delinea el programa d'estudis per a "l'hom generós, cavaller e noble", en diversos capítols del *Dotzè*. Enumera les arts liberals en el capítol 190, segons el sistema establert per "aquell gran Salon qui fonch un dels set pus famosos savis de Grècia". La font d'aquesta referència podria ser Filó,

47. *Obres essencials*, II, 347-49. Eiximenis descriu en un conte com un humil pescador posseïa més sentit mèdic que molts metges: *Contes i faules*, ed. Marçal Olivari (Barcelona, Barcino, 1925), pp. 98-99. Dues obres importants de la literatura anglesa medieval, *The Canterbury Tales* i *Piers Plowman's Visions*, critiquen els metges d'aquella època per llur manca de coneixements mèdics i cobdícia de diners: OWST, *Literature and Pulplit in Medieval England*, o. c., pp. 349-51.

48. *Las artes liberales en la concepción científica y pedagógica de Ramón Llull*, en: *Arts libérales et philosophie au Moyen Age. Actes du Quatrième Congrès International de Philosophie Médiévale* (París, J. Vrin, 1969), pp. 683-90.

49. *Regiment dels Prínceps e de Comunitats*, ed. cit. de Bulbena, p. 29.

50. *Dotzè*, cap. 192 (segons text de WEBSTER, *La societat catalana*, o. c., p. 37): "tot bon e honorable ciutadà, e cascun hom major així com a cavaller, e noble, e ducs e prínceps, deuen saber los llenguatges qui els són entorn. E après deuen saber gramàtica per entendre los bons llibres qui són posats en llatí, e per saber parlar ab gent estranya si és cient, e per saber-se raonar ab ells sens torsimany".

51. *Blanquerna*, II, 149.

el filòsof jueu⁵², que Eiximenis confongué o bé amb Quiló d'Esparta (s. VI) o bé amb Soló d'Atenes (c. 638-c. 559 a.C.), aristòcrata que simpatitzava amb els pobres i els privats del drets de ciutadania, i que va escriure sobre la legislació educativa. Omet, a l'igual que Filó, l'astronomia, ciència que es confonia amb l'astrologia en el quadri seu i de Llull⁵³. Al capítol 192, en canvi, el giróni la torna al seu lloc en el *curriculum* de "l'hom generós": "seria encara bo que sabessen l'espera e quelcom d'astrologia per ajudar-se'n en molts casos de fortuna e de natura" (*Dotzè*, cap. 192)⁵⁴. De totes maneres, Ramon Llull es manté poc disposat a l'hora d'aprovar la inclusió d'una matèria com l'astrologia, que ja ell la considerava la ciència menys exacta, en el *curriculum* de Domènec:

Amable fill, no.t consell que aprenes aquesta art, cor de grant maltret és, e leu se pot errar. Perilosa és, per ço cor los hòmens qui.n saben majorment n'usen mal, e per lo poder dels corsces celestials menysconexen e menyspreen lo poder e la bonea de Déu⁵⁵.

Segons la filosofia grega, i segons Plató en particular, "la culminació de totes les matèries pedagògiques és l'estudi de la filosofia, per la qual l'home arriba últimament a aquell coneixement que és al mateix temps perspiciàcia, saviesa i virtut"⁵⁶. Ambdòs autors de parla catalana remarquen que el coneixement de les altres matèries conduirà l'estudiós a la filosofia, que ajuda l'home a viure virtuosament⁵⁷. Sobre el tema de la filosofia i el príncep savi existeix una semblança ideològica notable en les seves obres. A més, el concepte que ells tenen del príncep savi és un ideal derivat del rei filosòfic de Plató⁵⁸. Si comparem el paràgraf que es troba en "De saviea", de l'*Arbre de ciència*⁵⁹,

52. Thomas DAVIDSON, *Aristotle and Ancient Educational Ideas* (New York, Charles Scribner's Sons, 1892), pp. 242-43. Filó parla de les arts cíclicques en diverses obres: a) *De cherubim*: gramàtica, geometria, música, retòrica; b) *De agricultura*: gramàtica, geometria, música; c) *De congressu eruditionis gratia*: gramàtica, música, geometria, retòrica, dialèctica; d) *De somniis*: gramàtica, aritmètica, geometria, música, retòrica; e) en *De mutatione nominum* s'inclou dins la filosofia: física, lògica i ètica. El fet sorprenent és que no trobem mai l'astronomia o l'astrologia entre aquestes matèries.

53. Els mots "astronomia" i "astrologia" van ser utilitzats en sentit intercanviable a l'Edat Mitjana: Henri-Irénée MARROU, *Histoire de l'éducation dans l'antiquité*, (Paris, 1965), pp. 273-74. Els autors patristics, com Agustí, miraven l'astrologia amb malvolença: vegeu W. L. M. LAISTNER, *Christianity and Pagan Culture in the Later Roman Empire*, (Ithaca, New York, Cornell University Press, 1951), p. 69, i també el seu article *The Western Church and Astrology During the Early Middle Ages*. "Harvard Theological Review" 34 (1941) 251-75.

54. *La societat catalana*, o. c., pp. 37-38.

55. *Doctrina pueril*, p. 172.

56. James DREVER, *Greek Education. Its Practice and Principles* (Cambridge University Press, 1912), p. 79.

57. *Doctrina pueril*, pp. 188-90, i *Dotzè*, cap. 185. Vegeu, també, el comentari de Cruz Hernández, o. c., p. 224.

58. *Rep.*, 480-86, i també Llinarès, o. c., p. 240, i Cruz Hernández, o. c., p. 224.

59. *Obres essencial*, I, 668.

i l'anèdocta de *Blanquerna* sobre el cardenal que reprèn el rei perquè aquest no va instruir el seu fill en les arts liberals i en les ciències⁶⁰, amb els capítols 499 a 501 del *Dotzè*, "sobre l'educació del príncep"⁶¹, ens adonarem de la importància de la filosofia en la preparació dels sobirans futurs. Llull cregué que el poble i els oficials respectarien i temerien el rei savi. Eiximenis, al seu torn, anomena el príncep inculte un "ase coronat", paraules que també emprà Vincent de Beauvais i d'altres escriptors medievals⁶². Per al mallorquí, el sobirà virtuós era un ideal⁶³, mentre que per a Eiximenis el monarca culte i virtuós era una figura necessària en la creació de la "cosa pública"⁶⁴.

Malgrat tot el que hem dit de la filosofia com a fi en l'estudi de les arts liberals, la ciència considerada com a fi ulterior de tots els estudis era la teologia, la ciència unitària⁶⁵. Aquí trobem una nova concordància ideològica en l'obra de Llull i d'Eiximenis. Aquest insistí que el príncep l'estudiés⁶⁶, i el mallorquí assabentava el seu fill: "no.t consell, fill, que aprens geomatria ne aritmètica, cor arts són qui requeren tota la humana pensa, la quall ha a tractar de amar e contemplar Déu"⁶⁷.

La distinció elaborada per Llull en la *Doctrina pueril* entre la "carrera jusana, migana i sobirana"⁶⁸, s'assembla també a les tres divisions bàsiques del *Llibre de les dones*: alguns capítols inicials sobre el pecat i els vicis de la dona; a continuació, diversos tractats didàctics i morals sobre les dones que

60. *Blanquerna*, II, 204-205.

61. Capítols reproduïts per Jill Webster en la seva dissertació doctoral sobre Eiximenis, *A Critical Edition of the Regiment de Princeps* (University of Toronto, 1969), pp. 169-77.

62. Compareu: *De eruditione*, ed. cit. de Steiner, p. 8: "Pueris ergo nobilibus eligendus est magister in ambobus, in sciencia ac moribus. Nec facile possunt acquirere siue multiplicare scienciam nisi per litterarum doctrinam. Ideoque necessarium est maxime talibus, quibus opus est multa sciencia, ut litteris imbuantur a puericia. Unde, sicut iam alias diximus, in litteris, quas quondam rex romanorum misisse legitur ad regem francorum hortans eum, ut liberos suos institui faceret liberalibus disciplinis, inter ceteras quoque adiecit: 'Rex illiteratus est quasi asinus coronatus'." *Dotzè*, cap. 500 (ed. WEBSTER, *A Critical Edition of the Regiment de Princeps*, o. c.): "La quarta via és per literal declaració, ço és que [lo príncep] que aprena moltes lletres e estudi en bons llibres, e qui sien tals que l'informen en bé viure e en saber bé regir. [...] Escriví l'emperador Foca al rey de França, que tostemps entesés a bon saber, car rey illiterat no devia ésser dit rey, mas ase coronat". Curt J. Wittlin ens informa que aquesta referència possiblement prové del *Policraticus*, de Joan de Salisbury. Malgrat tot, Beauvais segurament consultà l'obra de Helinard a Frigida Monte en lloc del *Policraticus*, segons remarca McCarthy, o. c., pp. 61 i 75. Això no obstant, Eiximenis esmenta àdhuc Joan de Salisbury en el cap. 500 del *Dotzè*, matèria que podem constatar en el *Policraticus*, IV, 6.

63. *Libre de contemplació*, en *Obres essencials*, II, 336-39. Vegeu Llinàres, o. c., pp. 240-41.

64. *Regiment de la cosa pública*, cap. 15. El gironí parla de les virtuts del rei en el *Dotzè*, caps. 514-517, en la dissertació de Webster.

65. Robert PRING-MILL, *El microcosmos lul·lià* (Palma de Mallorca, Raixa, 1961), pp. 105-106. McCarthy, o. c., p. 144, comenta que Vincent de Beauvais també va expressar-se en aquest mateix sentit.

66. Vegeu el text d'Eiximenis en l'ed. esmentada de Webster, p. 176.

67. *Doctrina pueril*, p. 172; aquestes opinions es troben igualment en el *De eruditione*, XV, 1-2, 5-9, 55 de Beauvais, segons l'ed. de Steiner. Vegeu, també, McCarthy, o. c., p. 144, i Bientinesi, o. c., p. 1427.

68. *Doctrina pueril*, pp. 208-209.

romanen dins la societat, i clou aquest llibre amb un tractat llarg sobre la monja i la vida contemplativa, que el professor Curt J. Wittlin identificà amb la *Scala Dei*⁶⁹.

El capítol sobre la formació clerical, inclòs en el *Primer del Crestià*, ens forneix una altra incursió en el propòsit de l'educació segons els nostres dos prosistes. Aquí Eiximenis repeteix el consell que Lull dóna a Domènec:

Aris mètica, ne geometria, ne astrologia, no pertanyen a religió. [...] En especial, apar que lo decret faça dificultat en l'astrologia e vol que sia esquivada més que neguna de les altres arts liberals. Per ço que aquí diu, que aporta los hòmens en error⁷⁰.

Ultra això, dóna llicència només per a l'estudi de la música religiosa⁷¹. Notem també la falta d'aquests cursos dins la llista que recomana el gironí en el seu *studium generale*. Aquest autor declara, endemés, que cal que el jove aprengui el dret civil i el canònic, tot i que no veia amb bons ulls que els sacerdots es dediquessin a aquests estudis. A més a més, cal remarcar que mentre en el capítol 33 del *Primer*⁷² negà tota opció pels estudis legals, avisa en el *Dotzè* que el papa Alexandre castigaria els qui prohibissin l'ensenyament de les lleis dins les catedrals. Pel que fa a l'estudi de la medicina, Lull no veia pas cap antagonisme entre aquesta ciència i la teologia⁷³. Això és evident si pensem en la formació de l'adolescent Blanquerna i en el consell de l'adult Blanquerna als clergues, sobretot als missioners, sobre la importància d'aprendre medicina i dret⁷⁴. Eiximenis, menys original que el mallorquí, va sotmetre's als decrets i dictats dels diversos concilis de l'Església: “[...] estudi d'aital ciència no els és bo, ne profitós, car la pràctica és fort perillosa, e encara en ells és escàndalo” (*Primer*, cap. 33)⁷⁵, queixant-se, en canvi, del fet que l'Església no requerís dels seus sacerdots l'estudi de la filosofia, “per tal com la dita ciència és molt dispositiva a ensenyar d'entrar en les pregonees teològiques” (*Ibid.*).

Finalment, el gironí va donar un pas més que el seu predecessor en recomanar al laic diversos llibres específics, entre els quals hi ha la Bíblia, les retòriques d'Aristòtil i del Ps.-Ciceró, el *De re militari* de Vegeti, les obres de Valeri Màxim i de Tit Livi —la història havia estat considerada pejorativament

69. *Los problemas del Cércapou y el Libro de las dones de Francesc Eiximenis*. “Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura” 46 (1970) 61-95.

70. *Tractat del Regiment dels Prínceps e de Comunitats*, ed. cit. de Bulbena, cap. 13, p. 28.

71. Eiximenis mantenia una opinió tradicional sobre la música profana, com ens ho indica en aquest passatge del *Terç* (ed. cit. de Martí de Barcelona, III, 229-30): “E jatsia que los convits que.s fan en les núpcies sien permesos, emperò són vedats als clergues, e molt més als religiosos, e encara a aquell que és en sacres òrdens, car aytal no.y deu anar, axí com appar in *Decretis*, distincione .XXXIII^a. (*Praesbiteri*). Ne encara los dits ecclesiàstichs deuen ésser en loch on se canten cançons de amor carnal ne leges matèries, ne deuen ésser lla on se fan bayls”.

72. Text que reproduceix WEBSTER, *La societat catalana*, o. c., pp. 72-73.

73. Vegeti Llinarès, o. c., p. 236.

74. *Blanquerna*, I, 290-91. Els mots “lleis” i “medicina” s'entenen en el sentit estricte: Tusquets, o. c., pp. 302-303.

75. Segons text de WEBSTER, *La societat catalana*, o. c., p. 72.

durant l'Edat Mitjana i no era tinguda com una ciència social, tal com és concebuda avui dia—, les obres de Boeci, Hug de Sant Víctor i Joan de Gal·les⁷⁶.

Els romanços de cavalleria, tan en voga en aquella època, i després les novel·les de cavalleria, foren vedats⁷⁷, i aquesta prohibició va durar inclusivament fins a les obres dels humanistes, com Thomas More i Joan Lluís Vives⁷⁸. En un altre camp, ambdós autors lloaren en gran manera l'aprenentatge d'un ofici manual⁷⁹, incloent-hi, el gironí, consells sobre la manera d'estudiar-lo⁸⁰.

CONCLUSIÓ

Llull i Eiximenis creien fermament en la importància dels estudis i seleccionaren acuradament les matèries i l'ensenyament que calia que l'alumne havia de rebre. L'educació no significava pas un simple atapeïment de l'estudiant amb tota la informació que el mestre posseïa⁸¹. Com Vincent de Beauvais, ells estaven d'acord que el mestre o professor havia d'escollir els coneixements essencials i comunicar-los als propis deixebles. Segons els dos prosistes de terres catalanes, aquest procés d'aprenentatge no era una simple transferència de fets a la memòria, sinó l'estudi acompanyat per la meditació⁸². Ultra això, l'educació ultrapassava l'esfera dels llibres i incloïa l'experiència de la vida. Per a ambdós autors, la finalitat de l'educació era el cultiu de les virtuts morals; per aquesta raó, podia considerar-se la teologia com de primera importància. Aques-

76. *Dotzè del Crestià*, cap. 192 (ed. WEBSTER, *La societat catalana*, o. c., p. 37): "Après deuen haver per mans los bons e famosos llibres morals, així com són aprovades e famoses històries dels antics, majorment los Llibres dels Reis qui són en la Bíblia e la creació del món, el Llibre de Gènesis, els cinc altres següents, qui són appellats legals [...] Aprés deuen saber de dar consells e de saber parlar en tota matèria en què sien demanats, així com ensenya *La Retòrica* d'Aristòtil e de Tul·li e d'altres diversos qui han parlat. Aprés deu saber alguns grans filòsofs qui han parlat de regiment de poble, e d'armes, e de vida política, així com Vegècius, *De Re Militari*; e Valèrius Màximus, e Titus Livi, e Boeci, *De Consolatione* e *De Scolastica disciplina*, e Hugo en lo seu *Didascalion* e la *Summa de Collections*, diverses altres obretes que fèu Frater Johannes Gal·lensis de l'orde dels Frares Menors". Pel que fa a la influència de Joan de Gal·les sobre Eiximenis, vegeu: Curt J. WITTLIN, *La Suma de Colaciones de Joan de Gal·les en Catalunya*. "Estudios franciscanos" 72 (1971) 196. Sobre el paper de la història en l'Edat Mitjana, consulteu McCarthy, o. c., p. 102, i E. J. JOHNSON, *How the Greeks and Romans Regarded History*. "Greece and Rome" 3 (1933-1934), 38-43.

77. Vegeu l'art. esmentat de WEBSTER, "Estudios franciscanos" 68 (1967) 346-47, i també Andrés IVARS, *El escritor Fr. Francisco Eximénez en Valencia*. "AIA" 26 (1926) 332-33.

78. David J. VIERA, *En defensa de Joan Lluís Vives*. "Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura" 57 (1981) 87-88.

79. Cruz Hernández, o. c., p. 230; WEBSTER, *La función de las clases inferiores dentro de la sociedad del siglo XIV según Frances Eiximenis*. "Revista valenciana de filología" 7 (1963-1966) 87-92.

80. *Com usar bé de beure e menjar*, ed. cit., pp. 131-32.

81. En aquest respecte, Cruz Hernández (o. c., pp. 230-31) remarca parlant de Llull: "El discipulo no es un vaso o un receptáculo que el maestro debe colmar, sino una especie de estructura elástica que va acomodándose a la índole de la formación del maestro y de la ciencia".

82. Emilio HERNANDEZ RODRIGUEZ, *Pedagogía del misticismo luliano*. "Revista española de pedagogía" 5 (1947) 150, escriu: "La tendencia racionalista es superada por el misticismo, que constituye el fundamento natural de la pedagogía luliana, pues la filosofía luliana, y, consecuen-

ta conclusió és òbvia si tenim en compte que Llull, en el seu pla d'estudis, recomana per als nois les mateixes assignatures que Eiximenis selecciona per als clergues. La perfecció de tota saviesa era la vida contemplativa, i els dos escriptors estan d'acord que aquesta vida ideal no era prerrogativa de tothom⁸³.

La semblança temàtica en les idees pedagògiques d'ambdós escriptors són degudes, en gran part, a la utilització de fonts comunes en la redacció de les seves obres: la *Republica* de Plató, Agustí, Bonaventura, Roger Bacon, Vincent de Beauvais, Joan de Salisbury i d'altres. Aquesta influència va esdevenir condicionada pel mateix origen d'aquests dos prosistes, així com també per l'entorn social i econòmic dels temps. Les discrepàncies en llur pedagogia provenen d'altres factors: les opinions del gironí van referides fermament als manaments i decrets papals i a les decisions dels concilis de l'Església quant a la formació eclesiàstica; endemés, sembla que està satisfet amb el *studium generale*, és a dir, el programa d'estudis liberals establert en diversos centres destinats a l'ensenyament dels nois. Llull, en canvi, és més original que el gironí pel que fa a la formació del sacerdot; el mallorquí estava convençut que els que no eren cristians havien d'ésser convertits per missioners amb coneixements de diverses llengües, de medicina, de religió i de dret. I és més original encara en els seus plantejaments que Eiximenis quan parla sobre la formació secular, probablement perquè Llull posseïa amplis coneixements sobre la literatura aràbiga en general i les obres més aviat especulatives orientals, en particular.

Finalment, les obres lul·lianes sobre pedagogia palesen una major energia vital i originalitat estilística. El seu geni creatiu li va permetre sintetitzar les opinions de manera que no necessitava dependre a cada moment de l'autoritat dels seus antecessors, com feia Eiximenis, que imitava estilísticament Vincent de Beauvais⁸⁴.

Malgrat totes aquestes diferències temàtiques i estilístiques, tots dos autors, sincerament i amb tota consciència, presentaren al poble català contemporani el seu pensament pedagògic i proveïren les generacions futures d'un important document pedagògic.

DAVID J. VIERA

Tennessee Technological University

tamente, su pedagogía, es una filosofía de conversión; es la filosofía del converso que quiere convertir". Segons Eiximenis (ed. cit. de Webster del *Regiment de Prínceps*, p. 157), el procés d'obtenir la saviesa conté cinc vies: "La primera, per especial oració e suplicació, a nostre senyor Deu; la segona, si és per propi estudi e contemplació; la terça, per magistral o social informació; la quarta, per literal declaració; la quinta, per continua experiència e negociació".

83. Armand LLINARES, *Algunos aspectos de la educación en la Doctrina pueril de Ramón Llull*. "Estudios lulianos" 11 (1967) 205-206.

84. Bientinesi (o. c., pp. 191, 194, 202-203) i McCarthy (o. c., pp. 81, 106) van comentar la falta d'originalitat en l'obra de Beauvais; vegeu, també, Rosemary Barton TOBIN, *Vincent of Beauvais. De eruditione filiorum nobilium; The Education of Women* (Dissertació doctoral, Boston College, 1972), pp. 58-65.